

HANTUM, DE HERVORMDE KERK

Bouwgeschiedenis en exterieur

De kerk van Hantum is gebouwd in de 12de eeuw, vermoedelijk in de eerste helft daarvan. Deze romaanse kerk was geheel van tufsteen opgetrokken en - naar men aanneemt - gewijd aan Sint Nicolaas. De kerk bestaat uit een eenbeukig schip dat aan de oostzijde wordt afgesloten door een enigszins inspringend half rond gesloten koor.

Oorspronkelijk had de kerk aan de westzijde een westwerk met ingebouwde toren. Of deze toren een zadeldakbekroning heeft gehad is niet vast te stellen. In elk geval moet deze dan voor 1780 al zijn vervangen door een spits. Aan de noord- en oostzijde is de oorspronkelijke gedaante van het gebouw nog het best waar te nemen. De originele indeling van het muurwerk is daar het meest gaaf bewaard gebleven. Het bovenste deel van de muur van het schip is versierd met grote rondbogige spaarvelden, gescheiden door smalle dammen met daarop een kraalprofiel. De rondbogige vensters in het tweede en vierde spaarveld zijn oorspronkelijk korter geweest. Onder het meest oostelijke veld is in het onderste deel van de muur een hagnioscoop geweest.

Aan het koorgedeelte zijn de spaarvelden lager dan aan het schip. Ook hier bevatten de iets bredere dammen een kraalprofiel. De boogomlijstingen van de spaarvelden zijn in een soort diamantkopvorm gehakt. Ook de voortzettingen van de kraalprofielen tot boven het niveau van de rondbogen hebben deze versiering. De overgang tussen beide versieringsvormen wordt gevormd door maskersteentjes. In het tweede veld van het rechte koorgedeelte aan de noordzijde is de boog van het spaarveld weggekapt. Waar te nemen valt daar nog dat er een hoog smal rondbogig venster heeft gezeten, dat weer in de plaats was gekomen van een kleinere, oorspronkelijke, romaanse lichtopening. De vensters in het koor, ter grootte van de spaarvelden, zijn niet oorspronkelijk en hebben naderhand de kleinere, romaanse vensters vervangen.

Aan de zuidzijde zijn in het derde veld van het schip en in het rechte koorgedeelte gotische vensters aangebracht, die zijn afgewerkt met steensrollagen. De spitsbogige vensters in het tweede en vierde veld zijn als het ware gewoon ingekapt in het muurwerk. Deze dragen nog sporen van de romaanse vensters die daar oorspronkelijk hebben gezeten, recht tegenover die aan de noordzijde. Het lange, smalle venster is mogelijk overeenkomstig de romaanse vensters ontstaan. Het kleine venster in het eerste veld vanaf de westzijde zal zijn aangebracht voor de lichttoetreding op de galerij. De tufsteen is aan de zuidzijde sterk opgelapt met baksteen.

Gedichte, laatgotische ingangen zijn aangetroffen in de meest westelijke travee zowel aan de noord- als de zuidzijde.

De kerk heeft vermoedelijk in de 13de eeuw een verbouwing ondergaan, waarbij stenen gewelven zijn aangebracht boven schip en koor. In de 16de eeuw is de kerk van een nieuwe kap voorzien, waarbij de stenen gewelven plaats moesten maken voor een nieuw houten tongewelf. Tevens zijn de muren toen in baksteen verhoogd, zoals nog duidelijk is te zien.

Het oorspronkelijke van tufsteen opgetrokken westwerk met ingebouwde tufstenen toren is in 1807 afgebroken. De vrijkomende tufsteen werd verkocht. Dit leverde de kerkvoogdij een bedrag op van ruim á 5.000,--. Er werd een nieuwe toren gebouwd van forsere afmetingen die á 12.000,-- kostte. Deze ongelede toren, die voor de helft in het schip is opgenomen, heeft aan elke zijde bovenaan twee rondbogige galmgaten en aan de noordzijde een beschilderde koperen wijzerplaat, die bij de bouw is aangebracht. Het jaartal 1878 op de wijzerplaat herinnert aan een later uitgevoerde herstel- en schilderbeurt. In de noordwestelijke hoek van kerk en toren is een kerkeraadskamer gebouwd en in de zuidwestelijke hoek een bergruimte. In de toren hangen twee klokken. De kleine klok dateert uit 1400 en is gegoten door een onbekende "Herman". De oude, grote klok is gebarsten en staat nu opgesteld bij de ingang van het kerkhof. Deze klok, gegoten door Gerard van Wou, dateert uit 1530 en bevat in reliëf afbeeldingen van de Heilige Catharina, met zwaard, boek en gebroken rad en keizer Maxentius aan haar voeten, en van Sint Nicolaas met mijter en kromstaf en kind aan de voeten. Omdatt onder de Heilige Catharina de naam van de vicaris "Heer Lywo" is vermeld en onder Sint Nicolaas de naam van de pastoor "Heer Tako", kan worden aangenomen dat Sint Nicolaas de heilige van hehoofdaltaarar was en dus ook de patroonheilige van de kerk. Een nieuwe grote klok heeft in de toren de plaats van de oude ingenomen. Belangrijke werkzaamheden zijn uitgevoerd in 1885 aan het interieur en aan de toren. In 1910 en 1911 kreeg het dak een grote onderhoudsbeurt. De toren is in 1975 gerestaureerd en de kerk in de jaren 1977 en 1978, zowel in- als uitwendig.

Interieur

Bij restauratie van de kerk in 1885 kwam op de muren een nieuwe stuc laag en onder het houten tongewelf

werd een nieuw stucplafond aangebracht. Trekbalken, korbels en sleutelstukken werden eveneens met een stuclaag omgeven en van stucwerkversieringen voorzien. Dit alles is bij de laatste restauratie verwijderd. Het 16de eeuwse laatgotische tongewelf is weer te voorschijn gebracht en de daarbij behorende trekbalken, sleutelstukken met peerkraalprofiel en korbels vertonen zich weer in hun oorspronkelijke staat. De muurstijlen zijn ook weer in het zicht gebracht. In het tufstenen muurwerk werden na ontpleiste ring nog sporen aangetroffen van de stenen gewelfaanzetten uit de 13de eeuw. Deze zijn in de nieuwe stuclaag aangegeven. Die aan de noordzijde was tot 1892 de toegang tot de kerk. In dat jaar werd de ingang verlegd naar de westkant in de toren. De oudste ingang bevond zich aan de noordzijde, in de tweede travee vanaf het westen. In de zuidoostelijke wand van het koor werden een kaarsennis en een piscina aangetroffen en in de noordoostelijke een kastje, waarschijnlijk een sacramentskastje. Ook deze elementen zijn weer zichtbaar gemaakt, zij het dat de piscina gedeeltelijk achter de lambrizing schuilgaat. De in 1715 vervaardigde eikenhouten preekstoel heeft op de hoeken van de kuip omranke Korintische kolommen. De met lijstwerk versierde panelen zijn ingelegd met ebbenhout. Onderaan het voorpaneel is een banderolle gesneden met het opschrift: "D W Sidonides W. Teddes 1715". Wibo Sidonides was de toenmalige predikant van Hantum.

Op de preekstoel is een koperen arm bevestigd met twee blakers, die in 1819 is aangeschaft. Het koperen doopbekken in houder dateert uit de periode eind 18de - begin 19de eeuw. Het doophek, dat aan de bovenzijde is opengewerkt met balusters, zal ook in de 18de eeuw zijn gemaakt. De gietijzeren doopboog is in 1862 aangebracht. De banken tegenover de preekstoel met balusters en knoppen zijn ook van 18de eeuwse oorsprong.

Het oostelijke venster in de koorsluiting bevat gebrandschilderd glas, waarop een afbeelding van het kerkzegel van Hantum. Dit glas is na de restauratie in 1978 aangebracht, dankzij een door de jeugdclubs georganiseerde financiële actie. De kerk kreeg haar eerste orgel in 1849. Het was een groot kabinetorgel, afkomstig van Mr. J. baron van Heemstra. De orgelmaker P.J. Radersma uit Wieuwerd maakte een nieuw front met bijlevering van "snijwerk, beelden en muziekinstrumenten en beeldwerk". Nadat in 1877 een nieuwe galerij was aangebracht, waaraan een bord in de kerk herinnert, werd in datzelfde jaar een nieuw orgel gebouwd door W. Hardorff uit Leeuwarden. Dit nog bestaande instrument heeft de volgende dispositie:

manuaal I

Prestant 8'
Bourdon 16'
Holpijp 8'
Octaaf 4'
Fluit 4'
Octaaf 2'
Cornet 3 sterk
Trompet 8' (bas/disc)

manuaal II

Prestant 8' (disc)
Fluit douce 8'
Viola 8'
Salicet 4'
Speelfluit 4'
Gemshoorn 2'
Tremulant.

T.E. van Popta
1998

Literatuur:

Herma M. van den Berg, De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunt/ De provincie Friesland/Noordelijk Oostergo/ deel II: de gemeenten Westdongeradeel en Oostdongeradeel, 's-Gravenhage, 1983.